

A portrait of the Comte de Buffon, a French naturalist, geologist, and biologist. He is depicted from the chest up, wearing a dark, high-collared coat with intricate lace detailing on the lapels and cuffs. He has a serious expression and is looking slightly to the right of the viewer. The background is a solid, deep red color.

Les confidències del comte de Buffon

Martí Domínguez

labutxaca

Martí Domínguez

Les confidències
del comte de
Buffon

Proa
Barcelona

© Martí Domínguez i Romero, 1997

Primera edició en aquest segell: octubre de 2023

© d'aquesta edició: Edicions 62, s.a.,
labutxaca

Fotocomposició: Grup62
DIPÒSIT LEGAL: B. 15.333-2023
ISBN: 978-84-19107-85-5

La lectura obre horitzons, iguala oportunitats i construeix una societat millor. La propietat intel·lectual és clau en la creació de continguts culturals perquè sosté l'ecosistema de qui escriu i de les nostres llibreries.

En comprar aquest llibre contribuïu a mantenir aquest ecosistema viu i en creixement. A Grup62 agraiem que ens ajudeu a donar suport així a l'autonomia creativa d'autores i autors perquè puguin continuar desenvolupant la seva funció.

Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra. Podeu contactar amb CEDRO a través del web www.conlicencia.com o per telèfon al 91 702 19 70 / 93 272 04 47.

ÍNDIX

<i>Preàmbul</i>	17
I. HISTÒRIA NATURAL D'UN HOME	25
Introducció. La família Leclerc. L'oncle Blaisot. El dimoni de Molière. El secret de les armes. Tot és fortuït en la vida.	
II. EL DUEL DE LES IDEES	39
El duc de Kingston. La bona sort de Voltaire. L'Acadèmia de Ciències. La llum de Newton. Un jardí a Montbard. La bellesa del plàtan. El viatge a Anglaterra. Réaumur i el seu insecte cocodril.	
III. EL NOU ARQUIMEDES	63
El viatge a Cirey. El Jardí del Rei. Els primers enemics. Helvétius i el descobriment de Trem- bley. Els miralls ardents. Daubenton, el col·labo- rador de Buffon.	

IV. TOT ESTÀ DIT?	89
<p>Escriure: una facilitat natural i una dificultat adquirida. El músic Jean-Jacques Rousseau. Els primers volums de la <i>Història natural</i>. La por de Montesquieu. «Declare que no tenia intenció de contradir...».</p>	
V. LA SORPRESA DE VOLTAIRE	109
<p>La mort de Madame du Châtelet. Els pelegrins de Santiago de Compostel·la. La sublim Émilie i el diví Voltaire. L'epitafi de la Minerva de França.</p>	
VI. ELS MOTIUS DEL COR	123
<p>La vitalitat de Diderot. Bestiaris i Històries Naturals. La pau de Marie-Françoise. Un científic de Filadèlfia. El discurs sobre la naturalesa dels animals. Les amazones i el descobriment del segle; la goma d'esborrar.</p>	
VII. UN GALLINER DE SAVIS	145
<p>La diatriba de Voltaire. Frederic II i la cort de Prússia. L'enfit de La Mettrie. La sort dels caragols i la mala sort de Maupertuis.</p>	
VIII. L'ARCA DE NOÈ IMPOSSIBLE	167
<p>L'Arca de Noè de l'abat Mallet. El IV volum de la <i>Història natural</i>. El rinoceront de Dürer. Piron: «Tot naix i es succeeix / Pel plaer que anomenem excés». El discurs sobre l'estil.</p>	

- IX. L'ÚNIC PRINCIPI DEL PENSAMENT 187
 «La jornada serà dura». L'estupefacció d'Helvétius. «El gust per la filosofia / M'ha fet triar l'estat de quadrúpede». Els animals carnisers. L'amic La Condamine. La cabanya de De Brosses que desitjava Voltaire.
- X. BUFFONET, EL MEU FILL 213
 Naixement de Buffonet. Els insuportables salons del segle. Mademoiselle Lespinasse i Madame Geoffrin. «Era una noia per a ben armar un llit». La indiscreció del rector de Montbard. Les *singularitats* de Voltaire. Mort de Madame Buffon.
- XI. EL RIU DE ROUSSEAU 237
 La visita de Jean-Jacques Rousseau a Montbard. Les confessions. La melancolia al servei de la literatura. Un home en tota la veritat de la seua naturalesa.
- XII. LINNAEA I BUFFONIA 259
 L'amic de Bernard de Jussieu. L'absurditat del sistema de Linné. L'exèrcit de Flora. *Buffonia* i *Linnaea*.
- XIII. LES ÈPOQUES DE LA NATURA 275
 «El camí etern del temps». El comtat de Buffon. La reconciliació amb Voltaire. El més bell poema. Una estàtua de Pajou al Jardí del Rei:

«Majestati Naturae par Ingenium». Plini, el Buffon dels Romans. Mort de Linné, de Voltaire i de Rousseau.

XIV. AMAR UN VELL

297

La pedra als ronyons. Dos amors a setanta-vuit anys. Visita d'Hérault de Séchelles. La felicitat a la vellesa. Vora l'alta torre, la humil columna.

Epíleg

307

Notes

311

I.
HISTÒRIA NATURAL D'UN HOME

Estimat lector, potser pensaràs que exagere, i que un sol home té poca «història» a contar, per molt «natural» que s'adjective. Mai no he estat una persona de temperament fort, no m'han agradat la polèmica ni les intrigues de l'intel·lecte, i això ho podeu apreciar tot al llarg dels volums de la *Història natural*, on he expressat el que creia més adient per a la societat, sense el desig d'escandalitzar-la, tan sols amb l'esperança d'instruir-la. Sempre he trobat en la meua persona l'ambició de contribuir a la instrucció del gènere humà i d'adquirir renom pels meus invents i descobriments.

La vida és curta i el saber llarg, i les picabaralles resten un temps preciós a la reflexió, que s'atorga al sarcasme, la forma més infèrtil de la intel·ligència; allò que un savi guanya amb intrigues ho perd en saviesa, igual que en la mecànica el que es guanya en temps es perd en força. Tanmateix, espere que quan aquestes confidències troben la llum, podré ser llegit amb la tranquil·litat que sempre proporciona el temps. Ah!, sabeu, el període que he viscut ha estat tan obert a la desacreditació grotesca, al blasme frenètic i fàcil! Reconec la meua co-

vardia per a desvelar el meu pensament, per a donar a conèixer en vida la meua autèntica visió del meu segle, la meua concepció de la naturalesa i de l'home. Des de ben jove he tingut molta por de la Bastilla i de Vincennes, i no ha estat necessari passar-hi alguns mesos (com Voltaire o Diderot) per a saber que els epítets enèrgics et condueixen quasi sempre envers la reclusió i l'immobilisme.

No he estat un polemista arrauxat, com Voltaire, ni he tingut aspiracions redemptòries, com Jean-Jacques Rousseau; tan sols he buscat l'equilibri, el coneixement i, si accepteu la formulació, la felicitat. Aquesta última és l'única idea convenient, l'única justificació de l'existència humana. «Per a ser feliç —escrivia Madame du Châtelet— cal haver-se desfet dels prejudicis, ser virtuós, comportar-se, tenir gustos i passions, ser susceptible d'il·lusions», i sempre he intentat seguir les premisses d'aquesta distingida amiga i cèlebre científica, i fins ara crec no haver perdut mai ni el gust, ni la passió, ni molt menys la il·lusió.

I, tanmateix, he estat molt criticat. Tot i que Déu (i quan escric Déu, benvolgut lector, entén la força creadora que més et reconforte), tot i que Déu i la naturalesa han fet tots els homes iguals, formant-los de la mateixa matèria, la vanitat humana no pot sofrir aquesta igualtat, ni acceptar la llei de la moral que ens ha estat imposada de mirar-nos tots com a iguals. I d'ací naixen els grans esforços que fem per separar-nos dels restants, i d'ací naix també la crítica àcida que afecta tot aquell que vol destacar... És clar, és clar que soc un vanitós! És l'única

recompensa de l'intel·lecte; és aquest dolç el que mou l'esforç humà, el que justifica tants penediments, tantes intrigues, tantes desconsideracions. Potser la glòria no fa l'home més gran; però almenys el trau de la misèria, el reconforta anímicament i, finalment, el fa feliç.

Soc vell, molt vell, tinc setanta-vuit anys, i he estat un dels més afortunats espectadors del meu segle. Voltaire, Rousseau, Diderot, Helvétius, Montesquieu, Linné, entre molts altres, han mort deixant al seu pas una obra i una vida replenes d'anècdotes, en les quals de vegades he tingut la sort de participar. Malauradament, tot i que visc amb la il·lusió d'arribar al centenar d'anys com alguns dels meus antecessors, em trobe cansat per a escriure-ho tot tal com voldria. Com deia Madame de Sévigné, m'agradaria tenir cent anys de vida assegurats i la resta en la incertitud. Quan era jove necessitava edat, temps, per a aprendre tot el que volia saber, i ara necessite joventut per a dir tot el que sé, tot el que he viscut, tot el que ha omplit el meu cor. Aquest és el drama de l'existència, el pas ineluctable del temps; però mai no m'he penedit de la meua elecció, d'aquella elecció que tant va disgustar la meua família: haver invertit la meua vida en l'estudi de l'home i de la naturalesa.

Vaig nàixer a Montbard, un poblet situat al bell mig de la Borgonya, un 7 de setembre de 1707. La meua família havia tingut des de sempre papers destacats en la societat borgonyona: el meu rebesavi fou cirurgià, el meu besavi metge i el meu avi jutge de Montbard. La importància dels càrrecs potser us semblarà mínima, i la rellevància que els done, una de les inevitables hipèrbo-

les que es troben en totes les lloances injectades de passió familiar. Tanmateix, en la petita societat borgonyona en la qual vaig nèixer, aquells preludis, aquelles biografies insignificants dels meus antecessors em varen confinar des del primer dia en la tradició de l'estudi, i tant mon pare com ma mare volgueren que el seu fill fora el metge o el magistrat que culminara la vida dels seus avantpassats. El meu pare, Benjamin Leclerc, era conseller del Parlament de Borgonya, a Dijon, però mancava del coratge suficient per a aspirar a càrrecs més representatius; deixeu-me, per favor, reduir la indolència de mon pare a una mancança de vigor: no escric aquestes memòries per a ser un fill desagraït... La meua mare, Anne-Christine Marlin, era uns anys més gran, i posseïa una intel·ligència exquisida, astuta; conservava en els seus gestos, en tots els seus actes, l'elegància de la guineu que, com escrivia en la *Història natural*, «utilitza sempre més la intel·ligència que el moviment». És d'ella de qui he rebut aquesta capacitat de treball i de síntesi; la intel·ligència, com assegurava el vell Fontenelle, es transmet de mares a fills i per això els fills d'un gran home no posseeixen les aptituds paternes, i de vegades són infeliços pel fet de no poder assolir la popularitat ni l'èxit del seu antecessor.

L'any 1717, la meua mare va rebre una important herència de l'oncle Blaisot, que havia fet la seua fortuna com a recaptador d'impostos del duc de Savoia, rei de Sicília: 78.000 lliures de renda ens arribaren de colp i volta, sense esperar-ho. Almenys això és el que digueren els meus pares a tothom; la realitat és que ma mare feia

temps que seguia discretament a distància els moviments de l'oncle Blaisot, que no tenia fills i que disposava, en canvi, d'una fortuna considerable. Per aquest motiu, quan vaig nàixer, la meua mare li va pregar que fora el meu padrí, i aquest va consentir de gust, sobretot quan va conèixer que també duria el seu nom: Georges. Encara recorde com el meu pare va intentar controlar tots aquells diners de l'herència i com la meua mare els va retenir hàbilment; no obstant això, tots dos decidiren traslladar-se de Montbard a Dijon, on compraren l'hotel Quentin, una casa bellíssima i confortable al carrer del Grand Potet, amb un pati exterior d'una llum alegre i diàfana, prop dels hotels i les residències de l'aristocràcia local. Però el més important va ser l'adquisició de la terra de Buffon, un magnífic llogaret molt a prop de l'esplèndida abadia de Fontenay, amb muntanyes arrebosades de roures i fagedes, d'aurons i til·lers, de prats verdíssims, de rierols alegres i, sobretot, de fonts, d'on sembla, a més a més, que prové el topònim Buffon (del llatí *bis fons*, 'dues fonts'). Alhora, aquesta terra disposava del dret d'ús dels boscos de Montbard i dels beneplàcits senyoriais. D'aquesta manera fou com el nom de Buffon va entrar en la nostra família, i com a partir d'aquell moment seria Georges-Louis Leclerc, senyor de Buffon. Per tot això, molt sovint em pregunte què hauria estat de la nostra família sense aquell oncle providencial: potser només hi hauria hagut un petit naturalista de segona fila anomenat Leclerc. O potser ni això... Perquè no soc tan infeliç per a creure que la meua personalitat hauria vençut tots els obstacles que la vida depara a la gent sen-

zilla: aquell privilegi nobiliari fou un salconduit providencial per a endinsar-me més endavant pels perillosos camins del pensament.

En qualsevol cas, la nova fortuna va permetre als meus pares donar-me estudis al col·legi dels Godrans, regentat pels jesuïtes, i on amb anterioritat s'havien educat els dos borgonyons més il·lustres: l'arquebisbe Bossuet i el músic Jean-Philippe Rameau. Però mai no m'hi vaig trobar còmode, i la realitat és que no hi vaig brillar especialment. Els jesuïtes eren molt avançats en la docència de les ciències, i la formació de matemàtiques que vaig rebre superava la de qualsevol altre col·legi de França; a més, se'ns ensenyava a parlar en públic davant d'un nombrós auditori; se sostenien combats d'oratória sobre qualsevol tema, i no s'estalviava res que poguera animar els alumnes a l'emulació i al conreu de la intel·ligència. La biblioteca dels Godrans sempre ha tingut molt de renom, i és probablement la més important de la Borgonya; els pares ens obligaven a la lectura quatre dies a la setmana: allí vaig llegir Boileau, Corneille, Fénelon, Bossuet, La Bruyère i, sobretot, La Fontaine. Recorde aquella biblioteca amb una estima especial: els vells arcs de la sala i l'aire covat dels llibres antics romanen en la meua memòria amb una vagarositat dolça i feliç, amb la silenciosa anada i vinguda dels pares carregats amb vells pergamins. Una vegada vaig preguntar ingènuament a un d'aquests pares que s'encarregava de la biblioteca:

—Com és que el col·legi no disposa de cap de les obres de Molière?

—Molt senzill, Monsieur Buffon, Molière és el dimoni.

Aquell dia vaig decidir comprar-me les obres d'aquell «dimoni», i crec que és d'ell —i potser també de Montaigne— de qui he obtingut un serè escepticisme envers els diversos esdeveniments de la vida. També fou en aquest ambient on vaig desenvolupar el meu interès per les matemàtiques; sempre duia a la butxaca una petita edició dels *Elements* d'Euclides, així com alguna obra de Newton, que llegia d'amagatotis a la biblioteca o en algun racó del pati, per evitar els comentaris sorneguers dels companys.

En canvi, davant d'aquests mètodes dirigits a l'aprenentatge més selecte, també es disposava de tot un ampli repertori de càstigs, entre els quals els més terribles eren la presó a pa i aigua i els assots públics davant dels companys. El meu temperament fogós, de vegades violent, em va proporcionar prou ocasions per a experimentar tots els seus mètodes repressius; com també els va experimentar Jean-Philippe Rameau, molt abans d'esdevenir el cèlebre compositor de cambra del rei. Potser l'únic que dec als pares jesuïtes és el meu interès per les matemàtiques; en tots els altres camps del pensament, entre ells el religiós, la seua influència ha estat més aviat escassa, per no dir absolutament nul·la; com també ho va ser amb un altre dels seus il·lustres alumnes, François-Marie Arouet de Voltaire, que amb el temps arribaria a ser el seu pitjor enemic.

A setze anys, condicionat per les pressions familiars inevitables i, fins a cert punt, naturals, vaig iniciar la llicen-

ciatura de dret. Fou llavors quan vaig conèixer els que serien els meus amics durant tota la vida, i que amb el temps reunirien en les seues persones els càrrecs més significatius de Dijon: Charles de Brosses, Richard de Ruffey, Jean-Bernard Le Blanc i Jacques Varennes. Però ja feia temps que els temes científics m'interessaven més que els jurídics; amb aquell agosarament típic de la joventut discutia amb els meus amics sobre la naturalesa humana, i, en definitiva, els plantejava una pregunta que per aquells dies m'obsessionava especialment, i que revelava la meua ingenuïtat: «Com haig de jutjar l'home si no sé què és? No és estrany —els deia— que se sàpiga quasi tot, menys el que s'hauria de saber obligatòriament? No és cruel que es conega la història de les plantes, dels animals, dels astres i del món, i es desconega la història de l'home?».

Els meus amics més íntims, De Brosses i Le Blanc, l'amistat dels quals he conservat tota la vida, m'animaren a descobrir aquesta història de l'home, a investigar el seu lloc en la natura i la seua relació amb els altres éssers vius. Recorde amb una especial estima aquelles converses d'adolescència, on es mesclaven a parts iguals una enorme il·lusió i una innocència rotunda. Siga com siga, malgrat l'oposició de la meua família, que desitjava que estudiara per a magistrat, vaig abandonar les lleis humanes, i em vaig endinsar en l'estudi de la medicina i de la naturalesa. A poc a poc, em vaig transformar als ulls de la gent benpensant de Dijon en una persona extravagant, més interessada pel poder de les plantes que pel d'una possible magistratura, amb el cap ple de somnis sobre l'home i la naturalesa.

Aquest ambient contrari a les meues il·lusions científiques em va forçar, d'alguna manera, a deixar Dijon, i em vaig dirigir a Angers, que posseïa una de les facultats de medicina més importants de França, com també una de les més destacades acadèmies militars d'equitació, i això la feia centre de reunió d'una aristocràcia pomposa i envanida. A Angers vaig perfeccionar, amb l'ajuda d'un jove amic, els meus coneixements de botànica, i en diverses ocasions sortírem d'excursió amb cavall, mules i queviures durant algunes setmanes; d'aquelles eixides conserve un dels més tendres records, on es mesclen a parts iguals les meues primeres troballes naturalístiques i les meues primeres experiències vitals. El descobriment de la vida íntima d'un ocell, de les propietats d'una planta o la troballa d'un estrat fossilífer, produeix en el naturalista principiant una profunda i indescriptible emoció. Com escrivia Montesquieu durant aquells anys, la natura és com una verge de gran bellesa que guarda amb cura el seu tresor, però que un dia es deixa seduir tan intensament que regala en un instant allò que amb tant de zel havia defensat.

Però a Angers també vaig descobrir la vida dels salons. Evidentment, poc tenien a veure amb els que uns anys després trobaria a París; no obstant això, de seguida vaig saber adaptar-me a les seues lleis i de seguida vaig brillar entre aquells joves oficials de l'acadèmia militar, molt aptes per a l'ús de l'espasa però baldats per a l'exercici de la conversació. Quan entrava en un saló, tan bon punt arribava a la porta començava a posar la mateixa cara dels que eren dins; simulava jovialitat, tot i que es-

tiguera trist; i tristesa, quan tenia ganes d'estar content; i de res no em sorprenia, fora el que fora: ni perquè el literat fera política, ni perquè el militar s'ocupara de metafísica, ni perquè el metafísic moralitzara grotescament, ni perquè en lloc de callar o d'escoltar, cadascú parlara del que era evident que ignorava, i d'aquesta manera resultara que tots s'avorrien o per estúpida vanitat o per cortesia.

Sempre he pensat que el saló és la més alta expressió de l'adulació mútua, on l'autosatisfacció tendeix a anar esterilitzant les ments més lúcides i rebels, i on persones distingides i serioses acaben fent malabarismes simiescos per aconseguir el somriure de la seua dama benefactora. I haig de reconèixer que de vegades acudia a aquelles reunions de la societat d'Angers, farcida de joves i elegants oficials, amb l'ànim més motivat per l'estudi dels usos socials que per un veritable objectiu lúdic. M'interessava l'home, l'home en totes les seues manifestacions més humanes, i aquelles reunions em proporcionaven un món de suggestions del temperament humà, de filons de realitat riquíssima... Tots aquells uniformes llambrejants, totes aquelles robes delicadíssimes, tota aquella exhibició de virilitat i de feminitat, em mantenien bocabadat. Si bé la vida social d'Angers era diferent de la que més endavant trobaria a París, molt més provinciana i vulgar, en canvi, per la seua reducció es trobaven condensades en un sol saló totes les singularitats que més endavant tractaria a la capital del Sena, cosa que resultava molt útil per a ensinistrar-se en el complicat món dels usos socials.

Fou també a Angers on vaig copsar la necessitat de vestir amb elegància, ja que el teu aspecte exterior representa per a tots els altres una projecció de la teua ànima. Però, sobretot, vaig posar en pràctica les premisses que Saint-Évremond recomanava per a resultar «simpàtic» a una dama: «El primer mèrit als ulls d'una dama és amar; el segon és ser partícip de la confidència de les seues inclinacions, i el tercer, saber valorar enginyosament tot allò que tenen d'amables». I us puc assegurar que durant aquells anys no hi hagué a Angers cor més ardent, oïda més confident, ni caràcter més receptiu que el meu. Tanmateix, d'aquell període de la meua vida no conserve cap amic ni conegut. Tan sols vull recordar el pare de Landreville, un bon home i un matemàtic excel·lent, amb el qual vaig tenir llargues converses sobre matemàtica i física, i amb el qual vaig finalment renyir pel seu antinewtonianisme irracional i sistemàtic. Ara mateix lamente no haver estat més condescendent amb el vell Landreville, que tants teoremes i equacions em va solucionar. Però la joventut sovint pateix de l'excés de confiança, d'una petulància ingènua que es manifesta innatament, com la brusca afluència d'algunes emocions a la pell. Sincerament, a Angers, tan lluny de la severitat de la meua família, em trobava pletòric, em sentia molt per damunt de tots els altres, amb l'ànim segur i amb la sensació que els meus mèrits per fi eren valorats amb justícia: tothom m'escoltava amb respecte i admiració, i als salons les més belles noies em miraven tendrament, amb els sentiments suspesos, el cor capriciós i els ulls amb els reflexos que sols proporcionen els èlitres d'alguns escarabats.

Malauradament, també hi vaig descobrir que la gent que acudeix als salons és molt verinosa, i sense saber com ni per què, de sobte em vaig veure envoltat per les passions i les intrigues. Sempre he evitat tot allò que s'estructura sota les premisses dels actes irremeiables; la vida crec que ha de ser alguna cosa més que una successió d'accidents sense tornada, i l'únic fet inevitable que s'ha d'acceptar amb resignació és el pas del temps. No sé si això es pot anomenar seny, o tan sols covardia, però mai no he estat partidari dels heroïsmes. En qualsevol cas, un jove oficial, habitual dels salons d'Angers i membre de la prestigiosa secció de cavalleria Royale-Cravate, volia reparar la seua reputació, evidentment a costa de malmetre la meua, com és norma general en tots els assumptes dels militars. El pobre infeliç estava enamorat d'una joveneta amb la qual jo, un dia d'alegria i de mútua confiança, havia estat massa «simpàtic». Vaig intentar convèncer-lo de la injustificació de la seua gelosia, però sense èxit: tot argument convincent es transforma irreversiblement al cap d'un militar gelós en un agreujant més per a matar-te. A la fi vaig accedir al seu requeriment i una nit de novembre, a la llum de les llanternes, a la rue Basse d'Angers, em vaig veure cara a cara amb un oficial que defensava, espasa a la mà, el seu tumefacte honor... I hi ha «honor» més sensible que el d'un militar? Evidentment em podia donar per mort: aquell jove oficial era un espadatxí acreditat, amb una àmplia experiència en aquells assumptes violents del cor, i jo tan sols era un pobre lector d'Euclides i Newton. Però la vida, estimat lector, és d'una atzarositat inversemblant (i això

ho aprenguérem aquella nit tant jo com el militar), i per a gran sorpresa meua, i sens dubte major de l'oficial, el vaig matar. I és que, com deia el savi Molière, el secret de les armes —com, en definitiva, el de la vida— consisteix tan sols en dues coses: donar colps i no rebre.

Aquest duel va canviar la meua visió de la vida, i m'atreuria a assegurar que ha estat un dels més constants i severos desencadenants de la meua interpretació de la natura i de l'home, de l'atzar intrínsec que guia tots els productes de l'existència humana. Ara comprenc molt bé aquella màxima moral de l'abat D'Ailly que m'obligaren a memoritzar en la infantesa: «Tot és fortuït a la vida, fins i tot el naixement. Tan sols la mort és segura, i tanmateix actuem com si fora l'única cosa incerta». No dic que m'agrade la sentència; no obstant, durant aquells dies la vaig recordar amb una especial intensitat: aquell precepte de la saviesa havia flotat en el meu enteniment adolescent sense veles ni vent, a la deriva, com una idea més de les milions que floten en l'oceà de la memòria humana. Però la mort de l'oficial em va fer copsar per primera vegada l'amarga veritat d'aquesta sentència, la profunda tristesa de les coses irremeiables.

Aquell trist esdeveniment em va forçar a abandonar Angers (els companys del difunt oficial em perseguien), així com els estudis de medicina, però, en canvi, em va conduir a interessar-me encara més pel món de la física i de les ciències de la naturalesa. Per això, de vegades em pregunte si sense aquell oncle providencial i sense aquell trist duel hauria existit el comte de Buffon. Si no

haguera abandonat Dijon podria haver estat magistrat com tots els meus amics, i si no m'haguera batut en duel amb aquell oficial podria haver estat un metge de prestigi com els meus avantpassats... De sobte em trobava sense saber gaire bé cap a on dirigir els meus passos, cap a on conduir la meua curiositat, que en aquells anys de joventut es manifestava en mi amb una força intensa, quasi incontrolable. Siga com siga, vull creure que aquells capricis de la sort em varen dirigir definitivament cap a l'estudi de les lleis de la naturalesa. Tota la meua vida l'he dedicat a conquerir-ne els misteris, a traure-la de l'obscuritat, i a oferir-la a la llum de l'enteniment i de l'esperit humà. Aquest ha estat el principal precepte que ha conduït la meua existència, la força que ha dirigit el meu camí per la vida, l'estrella que ha guiat en aquest món la meua modesta història natural.